

Tietoa julkisesta taloudesta ja lasten mielipiteitä julkisten varojen käytöstä

OSIO 1: Käsitteiden määrittely

Hei! Mukavaa että sinua kiinnostaa, miten Suomessa käytetään julkisia varoja. Käydään ensin läpi, mitä valtio, hyvinvointialue ja kunta tarkoittavat.

VALTIO

- Suomi on itsenäinen valtio. Jotta jokin maa voi olla valtio, tulee sillä olla pysyvä väestö, rajattu alue, hallitus ja kyky solmia suhteita muiden valtioiden kanssa.
- Suomessa valta kuuluu kansalle, jota edustaa eduskunta eli vaaleilla valitut 200 kansanedustajaa.
- Suomen valtion asioiden päättämisessä keskeisessä roolissa on eduskunta, hallitus eli valtioneuvosto ja tasavallan presidentti. Eduskunta on Suomen ylin päättävä elin, jonka tehtävänä on muun muassa lakien säätäminen. Osa eduskuntapuolueista muodostaa hallituksen, joka päättää siitä, millaisia lakiesityksiä eduskuntaan tulee päätettäväksi. Hallituksella tulee olla eduskunnan luottamus.
- Valtion tehtävänä on esimerkiksi hoitaa valtion taloutta ja hallintoa. Valtio turvaa jokaiselle suomalaiselle muun muassa oikeuden liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa, maksuttoman perusopetuksen sekä oikeuden hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla.

HYVINVOINTIALUE

- Suomessa on 21 hyvinvointialuetta, joille on laissa määrätty tehtäväksi vastata kansalaisten sosiaali- ja terveyspalveluista sekä pelastustoimesta tammikuusta 2023 alkaen.
- Sosiaali- ja terveyspalveluilla tarkoitetaan esimerkiksi sairaalapalveluita, kouluterveydenhuoltoa ja lastensuojelua.
- Pelastustoimi tarkoittaa esimerkiksi palokuntaa ja muita pelastustoimia, kuten ensihoitoa.
- Hyvinvointialueet pohjautuvat maakuntien jakoon. Suurin osa Suomen kansalaisista kuuluu johonkin hyvinvointialueeseen. Ainoastaan helsinkiläiset ja ahvenanmaalaiset eivät asu hyvinvointialueella, koska Helsinki ja Ahvenanmaa järjestävät itse sosiaali- ja terveyspalvelut sekä pelastustoimen.

KUNTA

- Suomessa on tällä hetkellä 309 kuntaa. Osaa kunnista nimitetään kaupungeiksi. Sinäkin asut jossain kunnassa tai kaupungissa.
- Suomen asukasluvultaan suurin kunta on Helsinki, jossa asuu yli 650 000 ihmistä. Suomen pienin kunta on Luhanka. Siellä asuu noin 700 ihmistä.
- Kunnille on määrätty laissa tehtäviä, jotka ovat:
 - koulutus ja varhaiskasvatus
 - kulttuuri-, nuoriso-, kirjasto- ja liikuntapalvelut
 - kaupunkisuunnittelu ja maankäyttö
 - vesi- ja jätehuolto
 - ympäristöpalvelut

POHDI

Osaatko sanoa, millä hyvinvointialueella asut? Jos et vielä tiedä vastausta, voit pyytää apua vaikkapa opettajaltasi tai vanhemmaltasi.

OSIO 2: Valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien talous

Nyt kun tiedät, mitä valtio, hyvinvointialue ja kunta tarkoittavat, niin puhutaan seuraavaksi näiden taloudesta eli julkisesta taloudesta. Opit, miten julkinen talous kerää rahaa ja mihin sitä käytetään.

JULKINEN TALOUS

Julkinen talous kerää kansalaisilta ja yrityksiltä rahaa esimerkiksi veroina yhteisten asioiden, kuten koulutuksen tai terveydenhuollon, rahoittamiseksi. Julkinen talous sisältää valtion, hyvinvointialueet, kunnat ja sosiaaliturvarahastot.

VALTION TALOUS

- Valtio rahoittaa esimerkiksi sosiaaliturvaa, terveydenhuoltoa, koulutusta, poliisia, puolustusvoimia, oikeuslaitosta ja luonnonsuojelua. Tässä muutama esimerkki valtion toiminnasta:
 - Sosiaaliturva tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lapsilisää maksetaan kaikista alle 17-vuotiaista lapsista, jotka asuvat Suomessa.
 - Puolustusvoimien tehtävänä on turvata yhteiskuntaa.
 - Luonnonsuojelualueiden hankinnalla pyritään pysäyttämään luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen.
- Valtion menoja rahoitetaan veroja keräämällä. Vero tarkoittaa pakollista maksua, josta on säädetty laissa.
- On monenlaisia tapoja kerätä veroja. Esimerkiksi jos vanhempasi käy töissä, niin hän maksaa palkastaan ansiotuloveroa. Kun ostat kaupasta jonkin tuotteen, maksat siitä yleensä arvonlisäveroa. Yritykset maksavat voitoistaan yhteisöveroa. Eri verot kartuttavat valtion kassaa, jotta valtio voi rahoittaa kansalaisten tarvitsemia asioita.
- Talousarvioesitys on hallituksen ehdotus siitä, miten valtio käyttäisi rahaa seuraavana vuonna. Valtion talousarvioesitys valmistellaan valtiovarainministeriössä.
- Eduskunta päättää valtion talousarviosta hallituksen talousarvioesityksen pohjalta.
- Valtio voi ottaa lainaa, jos se tarvitsee enemmän rahaa kuin se on kerännyt. Olet ehkä kuullut puhuttavan valtion velasta. Kuten kuka tahansa, myös valtio maksaa ottamastaan velasta korkoa. Korko on se hinta, joka maksetaan siitä, että rahaa otetaan lainaksi. Velasta vuosittain aiheutuvat korkomenot ovat sitä suuremmat mitä enemmän velkaa on jouduttu ottamaan.

HYVINVOINTIALUEIDEN TALOUS

- Hyvinvointialue järjestää esimerkiksi kouluterveydenhuollon, terveyskeskuksen palvelut, sairaalassa annettavan hoidon ja vanhusten palvelut. Lisäksi hyvinvointialue vastaa myös paloasemista.
- Hyvinvointialueet saavat rahoituksensa pääosin valtiolta. Lisäksi jos henkilö on esimerkiksi sairaalassa hoidossa, hänelle tulee hoidosta lasku maksettavaksi.
- Valtio jakaa rahoitusta hyvinvointialueille esimerkiksi sen perusteella, miten paljon hyvinvointialueen asukkaiden ennakoidaan tarvitsevan sosiaali- ja terveystalvueluita. Rahoituksesta säädetään laissa.
- Koska hyvinvointialue saa rahoituksen valtiolta, niin hallitus päättää vuosittain, minkä verran hyvinvointialue voi ottaa lainaa esimerkiksi uuden sairaalan rakentamiseen.
- Valtio on viime kädessä vastuussa siitä, että jokainen suomalainen saa tarvitsemansa peruspalvelut, kuten terveydenhuollon. Tarvittaessa valtio antaa hyvinvointialueille lisärahoitusta.

KUNTIEN TALOUS

- Kunnat järjestävät esimerkiksi varhaiskasvatuksen ja peruskoulun sekä vastaavat liikuntapaikkarakentamisesta ja katuverkostosta.
- Kuntalaiset maksavat ansiotuloistaan kunnille veroa. Kunta voi itse päättää, kuinka suuri kunnallisveroprosentti sillä on.
- Lisäksi kunnat saavat kiinteistöveroä esimerkiksi alueellaan sijaitsevistä rakennuksista ja yhteisöveroä esimerkiksi alueella toimivien yritysten tuottamasta voitosta.
- Kunnat saavat rahoitusta myös valtiolta. Tästä rahasta käytetään nimitystä valtiosuudet.
- Kunnat saavat myös toimintatuloja, joilla tarkoitetaan esimerkiksi vanhempien maksamia lasten varhaiskasvatusmaksuja tai liikuntapaikkojen, kuten uimahallien ja jäähallien, asiakasmaksuja. Lisäksi kunta voi ottaa lainaa esimerkiksi uuden koulun tai päiväkodin rakentamiseen.

POHDI

Miksi veroja kerätään? Pohdi asiaa ensin itse. Jos et tiedä vastausta, voit pyytää apua esimerkiksi opettajaltasi tai vanhemmaltasi.

OSIO 3: Äänestämisen eduskunta-, alue- ja kuntavaaleissa

Olet oppinut, miten valtion, hyvinvointi-
alueiden ja kuntien talous toimii. Pohditaan
seuraavaksi, miten ihmiset voivat vaikuttaa
siihen, miten taloudesta päätetään.

Yksi tärkeä tapa vaikuttaa yhteiseen päätöksentekoon on äänestäminen. Suomessa järjestetään useita vaaleja: eduskuntavaalit, kuntavaalit, aluevaalit, presidentinvaalit ja europarlamenttivaalit. Vaaleissa ehdokkaita voivat asettaa puolueet tai valitsijayhdistykset. Äänioikeus eri vaaleissa määräytyy eri tavoin. Alle 18-vuotiailla ei ole äänioikeutta vaaleissa.

Olemme oppineet valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien rahankäytöstä, niin katsotaan seuraavaksi, miten aikuiset voivat äänestää näissä vaaleissa.

EDUSKUNTAVAALIT

- Eduskuntavaalit järjestetään joka neljäs vuosi.
- Eduskuntaan valitaan 200 kansanedustajaa päättämään yhteisistä asioistamme.
- Suomi on jaettu vaalipiireihin. Esimerkiksi Jyväskylässä asuvat äänestävät Keski-Suomen vaalipiirissä.
- Äänioikeutettu eli 18 vuotta täyttänyt Suomen kansalainen voi äänestää haluamaansa ehdokasta omassa vaalipiirissään.

ALUEVAALIT

- Aluevaalit järjestetään joka neljäs vuosi.
- Jokaiselle hyvinvointialueelle valitaan jäsenet aluevaltuustoon. Aluevaltuuston koko riippuu siitä, minkä verran hyvinvointialueella on asukkaita. Aluevaltuustoon valitaan 59–89 jäsentä.
- Kuten aiemmin opimme, hyvinvointialueet vastaavat sosiaali- ja terveyspalveluista sekä pelastustoimesta tammikuusta 2023 alkaen. Ensimmäiset aluevaalit pidettiin tammikuussa 2022.

KUNTAVAALIT

- Kuntavaalit järjestetään joka neljäs vuosi.
- Suomen jokaiseen kuntaan valitaan jäsenet kunnanvaltuustoon. Myös kunnanvaltuuston koko riippuu siitä, minkä verran kunnassa on asukkaita. Kunnanvaltuustoon valitaan 13–79 jäsentä.
- Kaupunkien valtuustoista käytetään usein nimitystä kaupunginvaltuusto.
- Jatkossa kunta- ja aluevaalit järjestetään yhtä aikaa.

POHDI

Miksi vaaleissa äänestämisen on tärkeää?
Voit myös keskustella aiheesta kaverisi tai vanhempasi kanssa.

OSIO 4: Lasten mielipiteitä julkisten varojen käytöstä

Lapset eivät voi äänestää vaaleissa. Siksi onkin tärkeää, että aikuiset ottavat lapset muilla tavoin mukaan päätöksentekoon.

Valtiovarainministeriö ja lapsistrategia kysyivät lapsilta mielipiteitä julkisten varojen käytöstä. Kuten aiemmin puhuimme, niin julkisten varojen käytöllä tarkoitetaan valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien rahankäyttöä. 10–17-vuotiaat Suomessa asuvat lapset saivat vastata sähköiseen kyselyyn toukokuussa 2022. Saimme kyselyyn lähes 7 000 vastausta, mikä kertoo siitä, että lapsilla ja nuorilla on mielipiteitä rahankäytöstä. Kiitos jos sinäkin vastasit kyselyyn!

Lasten mielestä julkisia varoja pitäisi käyttää enemmän:

- Harrastuksiin ja vapaa-aikaan, kuten lapsille ja nuorille soveltuvaan tekemiseen, liikuntatiloihin ja paikkoihin, joissa lapset ja nuoret voivat viettää aikaa. Lisäksi lapset toivoivat maksuttomia harrastuksia.
- Kouluun ja oppimiseen, kuten monipuolisempaan kouluruokaan ja opetukseen eli esimerkiksi pienempiin ryhmäkokoihin ja oppilaiden tukemiseen. Myös oppimateriaaleihin ja -välineisiin, kuten kirjoihin ja tietokoneisiin toivottiin lisää rahaa.
- Terveysten ja hyvinvointiin, kuten mielenterveyspalveluiden vahvistamiseen ja hoitoon pääsyn nopeuttamiseen sekä lasten hyvinvoinnin edistämiseen.
- Ympäristöön, kuten leikkipuistojen rakentamiseen ja kunnostamiseen. Lisäksi toivottiin enemmän julkisia oleskelutiloja ja ympäristön siisteydestä huolehtimista.
- Lasten ja lapsiperheiden tukemiseen, kuten tukea välttämättömiin menoihin esimerkiksi ruokaan, vaatteisiin, asumiseen ja terveydenhuoltoon. Vastaajien mielestä köyhiä ja vähävaraisia lapsiperheitä pitäisi auttaa.

Joka kymmenes kyselyyn vastannut on ollut mukana auttamassa tekemään päätöksiä. Lapset ovat osallistuneet oppilaskuntien toimintaan ja myös muilla tavoin tehneet kouluissa ehdotuksia esimerkiksi koulun pihasta, luokkaretkikohteista ja koulun kalusteista. Lisäksi vastaajat kertoivat, että he ovat osallistuneet nuorisovaltuustojen ja lasten parlamenttien toimintaan. Osa lapsista kertoi, että he ovat vastanneet kunnan kyselyihin.

Lasten mielestä on tärkeää, että päättäjät kuuntelevat lapsia ja ottavat heidän mielipiteensä huomioon päätöksenteossa. Lapset kaipaavat lisää tietoa siitä, miten päätöksiä tehdään ja miten he voivat osallistua päätöksentekoon.

Lapset antoivat myös rahankäyttöön liittyviä neuvoja valtiovarainministerille. Lapset painottivat järkevää, huolellista ja tasapuolista rahankäyttöä. Lasten mielestä rahaa ei pidä tuhlaata.

POHDI

Mihin asioihin sinä
käyttäisit julkisia varoja?
Voit myös kysyä kaverisi
tai vanhempasi
mielipidettä.

Tämä julkaisu pohjautuu valtiovarainministeriön koordinoimaan kansallisen lapsistrategian toimenpiteeseen, jossa tarkasteltiin kuntien ja hyvinvointialueiden lapsibudjetoitua ja toteumatietojen seurantaan sekä raportointia. Osana hanketta 10–17-vuotiaille lapsille tehtiin sähköinen kysely julkisten varojen käytöstä valtiolla, hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Lähteet ja linkit

Kaupunkien ja kuntien lukumäärät sekä väestötiedot:

kuntaliitto.fi/tietotuotteet-ja-palvelut/kaupunkien-ja-kuntien-lukumaarat-ja-vaestotiedot

Kuntien tehtävät:

vm.fi/kuntien-tehtavat-ja-toiminta

Tietoa vaaleista:

vaalit.fi/etusivu

Tietoa valtion talousarviosta:

tutkibudjettia.fi/etusivu

Valtion määritelmä:

eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/yhteiskunta/suomi-valtiona/Sivut/default.aspx

Valtion ylimmät toimielimet:

suomi.fi/kansalaiselle/oikeudet-ja-velvollisuudet/digituki-ja-hallintopalvelut/opas/nain-julkinen-hallinto-toimii/valtion-ylimmat-toimielimet

VALTIOVARAINMINISTERIÖ
FINANSMINISTERIET

